

Volker Bockholt¹, Zrnka Meštrović², Nada Vajs²

¹ *Seminar für Slavische Philologie
der Georg-August Universität Göttingen
Humboldtallee 19, D-37073 Göttingen*

² *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb*

NEPOZNATI DVOJEZIČNI RJEČNIK IVANA TANZLINGHERA ZANOTTIJA

U radu se prvi puta hrvatskoj jezikoslovnoj javnosti prikazuje nepoznati dvojezični rječnik (*Vocabolario Italiano ed Ilirico*) Ivana Tanzlinghera Zanottija koji se čuva u knjižnici Britanskoga muzeja. Istražuje se podrijetlo i filijacija vlasništva ovoga rukopisa te se iznosi problem postoje li tri ili možda čak četiri Tanzlingherova rukopisa. U kratkim se crtama pokušava naznačiti bogatstvo desne, hrvatske strane koja sadrži leksik iz svih triju hrvatskih narječja te se u osnovnim naznakama analizira piščeva grafija.

0. Uvod

U potrazi za djelima koja obrađuju hrvatske teme Vladimir Markotić sastavio je pregled kataloga knjižnice Britanskoga muzeja. Zahvaljujući njemu doznajemo za postojanje rukopisnoga rječnika zadarskoga kanonika Ivana Tanzlinghera Zanottija (1651–1732).¹ Knjižnica Britanskog muzeja nabavila je taj rukopis, datiran iz 1699., tijekom 1836. godine. Navedeno djelo nije bilo dosada pristupačno znanstvenicima koji su se bavili Tanzlingher Zanottijevim rječnicima. Cilj je ovoga članka detaljnije predstaviti ovaj rukopisni rječnik zainteresiranoj znanstvenoj javnosti. Bit će riječ o filijaciji vlasništva rukopisa i o odnosu prema drugim dosada poznatim rukopisnim rječnicima Ivana Tanzlinghera Zanottija.

1. Rukopis

Rukopis se vodi u katalogima British Museum Library pod brojem »10.360 dodatnih rukopisa«. Uvezan je u smeđi kartonski ovitak iz 19. stoljeća. Uvez ovitka nosi podatke potrebne za snalaženje u skladištu rukopisa knjižnice Bri-

¹ Markotić 1971:269.

tanskog muzeja. Riječ je o folijantu formata 20×28 cm koji ima 258 izbrojenih listova. Listovi su uredno ispisani na obje strane uglavnom u dva stupca od 49 do 60 redaka i na kraju se nalazi dodatak *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*.

Prvi list sadrži na licu jedan Ex Libris koji ukazuje na to da je rukopis nekada pripadao Fredericku Northu, koji je bio peti Earl of Guilforda. Drugi je list prvotno bio neispisan, a danas na licu nosi bilješku British Museum Library: *Purchased Feb. 1836. Heber's Sale. Lot 1679*. Treći list je naslovnica koja sadrži s lica naslov rječnika: *Vocabolario Italiano ed Ilirico. Raccolto da Don Giovanni Tanzlingher. Dottore e Canonico di Zara l'anno 1699*. Na prednjoj strani četvrtog lista započinje rječnik s naznakom *Vocabolario Italiano ed Illirico. Raccolto da D. Gio. Tanzlingher*. Rječnik je dovršen na prednjoj strani 258. lista. Nema niti predgovora niti pogovora.

2. Prijašnji vlasnici rukopisa

Prema bilješki na prednjoj strani drugog lista i prema ekslibrisu možemo identificirati dva ranija vlasnika rukopisa.

Knjižnica Britanskog muzeja nabavila je rukopis, prema navodima kataloga londonske aukcijske kuće Evans, 10. veljače 1836. za funtu i 15 šilinga, i to iz poznate zbirke bibliofila Richarda Hebera (1773–1833). Prema podacima tog kataloga raniji vlasnik rukopisa bio je Frederick North.²

Heber nije dugo bio vlasnik rukopisa. On ga je sam nabavio u istoj aukcijskoj kući Evans 8. prosinca 1830., zajedno s djelom *Vocabolario italiano tedesco &c.* (vjerojatno je riječ o višejezičnom rukopisnom rječniku) za 3 funte i 11 šilinga iz ostavštine biblioteke čiji je vlasnik bio Frederick North, peti Earl of Guilforda (1766–1827).³

Frederick North i njegova bogata knjižnica dobro su poznati britanskim stručnjacima. On je skupljao rukopise i tiskane knjige u Italiji i na Krfu, te je stvorio biblioteku o grčkoj i osobito talijanskoj povijesti i književnosti. Težište Northovih znanstvenih interesa nalazilo se u različitostima između pravoslavnih i katoličkih sadržaja vjeroispovijesti. Sam je prešao na pravoslavnu vjeroispovijest već 1791.⁴ Kada su Jonski otoci 1815. postali britanskim protektoratom, North je dobio zadatak organizirati sustav školovanja, što je on 1817. uspješno obavio⁵. U okviru tih djelatnosti bavio se osnivanjem Jonskog uni-

² Bibliotheca Heberiana. Codices Manuscripti [1836]: tekući broj 1679:181 i de Ricci 1930:102–103.

³ Catalogue of the extraordinary, curious and extensive collection of manuscripts of the Late Earl of Guilford 1830. – First Day's Sale. – Tekući broj 74:7.

⁴ Partridge 1996:277.

⁵ Partridge 1996:279.

verziteta, kojemu je 1817. bio prvim voditeljem uprave. Univerzitet je bio svečano otvoren 29. svibnja 1824.⁶ Nakon Northove smrti univerzitet se, na žalost, brzo ugasio. U svojoj oporuci svoje je knjige ostavio univerzitetu. No po naredbi Northova nećaka knjige su odnesene u London, gdje ih je prodavala čuvena aukcijska kuća Evans između 1828. i 1835. godine.⁷ Očuvani katalogi aukcije mogu se naći u knjižnici Britanskog muzeja.

Gotovo su potpuno zaboravljeni Northovi interesi za slavenska pitanja i njegovi kontakti sa Slavenima. Održavao je veze osobito sa Slovincima, Hrvatima, Srbima i Rusima. Britanska slavistica Monica Partridge zabilježila je neke podatke o tom aspektu Northove djelatnosti koji su objavljeni u dvama radovima. North je očigledno, baveći se slavističkim temama, razmišljao o osnivanju katedre za slavistiku na svom univerzitetu na Krfu. Jernej Kopitar predložio mu je za takvu profesuru Vuka St. Karadžića.⁸

Pregledom aukcijskih kataloga uočava se vrlo stručno sačinjena zbirka slavenskih rukopisa i tiskanih knjiga koje je sakupio za studij filoloških i bogoslovnih tema na hrvatskom, srpskom i ruskom govornom području. Osim dokumentirane podrške od strane Jerneja Kopitara, postojala je vjerojatno pri nabavi knjiga podrška i drugih istaknutih zastupnika kulturne i znanstvene javnosti. North je puno putovao, a između ostalih gradova boravio je barem dvaput u Dubrovniku, i to 1816. i 1824.⁹ i jedanput u Zadru, 1820.¹⁰, gdje je sigurno imao brojne kontakte s domaćinima.

Detaljna analiza provenijencije slavenskih materijala Northove zbirke bila bi poželjna, međutim u ovom se članku može samo nagađati, naročito o dijelu Northove zbirke iz zadarskih knjižnica – osobito zbirke glagoljaškog sjemeništa zadarskih nadbiskupa Vinka Zmajevića i Matije Karamana. Istoga dana kao i rukopisni rječnik kojim se bavimo, prodan je, primjerice, i ovaj rukopis: *Caraman. Informazione per rapporto di rito Greco estitenti [sic!] nella Dalmazia. Diario delle confinazioni della Dalmazia, 1699. Degli Albinesi [sic!] e loro origine &c. 8 vol.*¹¹.

Ne možemo sa sigurnošću identificirati autora toga izvještaja. Moguće je nagađati da je riječ o pretku Matije Karamana (1700–1771), koji je proveo veći dio svoga života u Zadru. Tematika toga izvještaja smiješta se u središte zanimanja i Karamanovih i Northovih.

Najdragocjeniji primjerak Northove zbirke bio je glagoljski misal iz ranog

⁶ Lee 1895:165.

⁷ De Ricci 1930:94–95; Munby 1954:56.

⁸ Partridge 1975:208.

⁹ Partridge 1975:209.

¹⁰ Partridge 1996:278.

¹¹ Catalogue of the extraordinary, curious and extensive collection of manuscripts of the Late Earl of Guilford 1830 – First Day's Sale – Tekući broj 173:13.

15. stoljeća, koji je danas poznat pod nazivom *Newyorški misal*. Objavljen je u faksimilnom i u kritičkom izdanju.¹² Obradivači izdanja misle da ovaj misal dolazi s područja Zadar–Lika–Krbava.¹³ S obzirom na to da je djelo rijetko mijenjalo vlasnika i, s time u vezi, mjesto boravišta¹⁴ te da prepisivač teksta nije znao latinski, a da tekst sadrži i grčke odlomke¹⁵, možemo naslućivati da je i taj rukopis bio od posebnog interesa za osnivače glagoljaškog sjemeništa, koji su vidjeli kolijevku crkvenoslavenskog jezika u Rusiji, dakle u nelatinskoj sredini.

Slavistički je dio Northove zbirke bio vjerojatno shvaćen kao poseban, jer o njemu nema traga u katalogu njegove knjižnice.¹⁶

3. Londonska redakcija prema ostalim redakcijama Tanzlingherovih rječnika

O rukopisnim rječnicima Ivana Tanzlinghera Zanottija znamo iz ranog članka Ferrari-Cupillija (1861), gdje stoji da su postojale tri redakcije.¹⁷ Sve su redakcije trojezične, naime talijansko-hrvatsko-latinske. Rukopis prve redakcije nalazi se danas u vlasništvu Arhiva HAZU u Zagrebu (sign. Ib-142). Nabavio ga je Vid Vuletić-Vukasović¹⁸, a jedan od ranijih vlasnika bio je i Ivan Kapor, svećenik u Korčuli.¹⁹

Dvosveščani rukopis druge redakcije bio je u vlasništvu zadarske obitelji Filippi.²⁰ Taj je rukopis najvjerojatnije nabavio profesor Praga, prije nego što je 1959. konačno dospio u biblioteku Instituta za slavensku filologiju padovanskog sveučilišta.²¹ Identitet rukopisa druge redakcije nije potpuno siguran, suđeci prema podacima različitih istraživača: Marchiori, s uvidom u konkretni rukopis, izrijekom spominje 1316 stranica i format svezaka 32×45 cm. Osim toga navodi da su svesci žuto uvezani.²² Urlič govori o 1.281 stranici formata 34×45 cm.²³ Ferrari Cupilli govori o 1252 stranice i izrijekom tvrdi da svesci nisu

¹² Birnbaum 1977. i Schmidt-Deeg 1994. – Birnbaum 1977:22 pokazuje eksklipris biblioteke Fredericka Northa.

¹³ Birnbaum 1977:11 i Corin 1991:19,23 i sl.,30.

¹⁴ Corin 1991:18.

¹⁵ Birnbaum 1977:7,11,14.

¹⁶ Earl of Guilford's Catalogue of Books and Manuscripts [British Museum Library, Additional Manuscript 8220].

¹⁷ Ferrari-Cupilli 1861:90–93.

¹⁸ Urlič 1907:52; Matić 1953:255.

¹⁹ Ferrari-Cupilli 1861:91.

²⁰ Ferrari-Cupilli 1861:92; Urlič 1907:52.

²¹ Marchiori 1959:23.

²² Marchiori 1959:22.

²³ Urlič 1907:52.

žuto uvezani.²⁴ Prema tome, u vezi s tom drugom redakcijom riječ je o proturječnim podacima o opsegu i uvezu, ali nedvojbeno je riječ o trojezičnom rječniku. S druge pak strane ne može se isključiti da postoji i druga verzija (prijepis) druge redakcije, a tome bi u prilog govorio i zajednički nadnevak predgovora od 22. svibnja 1704, i to onaj Ferrari Cupillija, pa Urlića i Jolande Marchiori.

Ferrari Cupilli spominje i rukopis treće redakcije, za koju je doznao iz autorove oporuke iz 1732., ali su oba nestala već za Cupillijeva života.²⁵ Rukopis se sastojao od dva debela sveska in folio, uvezana u karton presvučen žutom pergamenom. Prvi je svezak imao naslov *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, cioè italiano, illirico e latino*, a drugi je svezak sadržavao *Indice illirico scelto dal Vocabolario sudetto*. U oporuci Tanzlingher izrijekom napominje da se dva sveska rječnika nikada ne smiju rastaviti jedan od drugoga jer su namijenjeni dacima u Zmajevićevu sjemeništu (»al nuovo seminario degli Illirici«). Naime, hrvatski je indeks bio od posebne koristi pitomcima glagoljaškog sjemeništa koji nisu bili vični talijanskome.

Londonski rukopis i formalno ne odgovara dosada poznatim redakcijama jer je rječnik samo dvojezičan: talijansko–hrvatski. Nedostaje prijevod na latinski, što ostale redakcije imaju. Riječ je, dakle, o dosada nepoznatoj, četvrtoj redakciji Tanzlingherovih rukopisnih rječnika, koja ima identično datiranje s padovanskim rukopisom u godinu 1699.

4. Leksički pogled u rječnik

Rječnike je Tanzlingher pisao isključivo s nakanom da Hrvatima u Dalmaciji pomogne da jezik pročiste od talijanskih riječi. On izrijekom u predgovoru prve redakcije navodi: »Sedam i veće lit, ne s malom pomnjom i nastojanjem, obratih moje mladosti za protomačiti ovi prožvak od talijanskoga jezika u naš hrvatski i slovinski, a to ne sprok inoga uzroka nego sprok pohabe našega slovinskoga ili hrvatskoga jezika, koja raste kano ljulj meju pšenicom u ove dalmatinske krajeve po načinu tomu da ne umide veće Hrvat čovik svoju rič izreči čistim naravskim slovinskim jezikom, ako nju ne hoteći s italijanskom besidom ne pomiješa ili pomrsi...«. Prema tome, on je svjesno obogaćivao svoj materinski čakavski izričaj leksemima iz ostalih naših narječja, kako štokavskoga tako i kajkavskoga.

Već je Tomo Matić 1953. izvukao iz rječnika A (riječ je o rukopisu iz Arhiva HAZU pod signaturom Ib 142) velik broj hrvatskih riječi kojih nema u velikom Akademijinu rječniku, htijući na taj način skrenuti pozornost hrvatske javnosti na leksikografsko djelo Ivana Tanzlinghera. Visoko ocjenjujući njegovo

²⁴ Ferrari-Cupilli 1861:93.

²⁵ Ferrari-Cupilli 1861:92.

istraživanje, pokušali smo iskoristiti te njegove rezultate kao polazište ili kao korak dalje uspoređujući i talijansku natuknicu i hrvatske ekvivalente iz rukopisa A s potvrdama u rukopisnom rječniku L (odnosno, s talijansko-hrvatskim, kojim se bavimo) i koji hrvatska javnost tek upoznaje. Svjesni smo toga da je riječ tek o sondažnim istraživanjima, međutim ona su i zamišljena i provedena upravo zato da budu podstrek za daljnji rad.

Od pedeset talijanskih natuknica i njihovih hrvatskih ekvivalenata iz rukopisa A identičnih u rukopisu L gotovo da i nema. Ili je talijanska strana bitno izmijenjena – nadopunjena, ili tih riječi u *novijoj* verziji uopće nema – ili su pak na hrvatskoj strani potpuno nove riječi, tek mjestimično identične onima iz prve redakcije. Već je na prvi pogled zamjetljivo da je rukopis L temeljito redigiran i da se u rukopisu A slabo zamjećuju njegovi tragovi. Pitanje je zašto je Tanzlingher tako radikalno mijenjao svoj prvi rječnik, je li ga uopće koristio u izradbi rukopisa L. Je li uzrok tomu novi talijanski rječnik kojega je izabrao kao pomoć u izradbi lijeve, natukničke strane? U kakvoj su međusobnoj vezi padovanski i londonski rječnik? Ima li smisla danas, kad su nam dostupne sve tri poznate redakcije, prilaziti svakoj posebno ili bi valjalo već na početku prići cijeloj toj leksikografskoj *trilogiji* tako da se odredi jedno načelo prema kojem bi se pretraživalo te prepisivalo, odnosno upisivalo natuknice i hrvatski tekst tako da dobijemo jednu veliku cjelinu, jedan veliki Tanzlingherov rječnik sedamnaestoga stoljeća, vokabular koji možemo istraživati i pretraživati uz pomoć današnje tehnike mnogo brže i umješnije nego ikada do sada.

Otvoreno je pitanje kakva je Tanzlingherova percepcija hrvatskoga jezika, jer on kao rođeni čakavac u Zadru u svoj rječnik svjesno unosi brojne štokavizme (turcizme) i kajkavizme. Pogledamo li njegove ekvivalente za upitnu zamjenicu (*che interrogativo*) nalazimo potvrde navedene ovim slijedom: *skto, skta, ça* (*što, šta, ča*). Pogledamo li primjere za ostali vokabular, vidimo da navodi potvrde iz sva tri narječja, primjerice s.v. *opera faticca* on navodi ove hrvatske ekvivalente: *teg, tegota, posal, rukodilje, rukotvor, trud, dilo, muka*; s.v. *operator*: *najmenik, težak, mučnik, rukodiljak*; s.v. *lavorare*: *rabiti, obrabiti, težiti, poslovati, trudniti, snažiti, delati*; s.v. *casa*: *hiža, kuća, dom, stan, krov*; s.v. *cantare*: *pojti, pjevati, pivati, peti, zažinati, sklivati, popjevati*; s.v. *scarpa*: *postol, posto, obuvak, obuća, postolac, filava, papuča, opanak, čreva, črevlja*; s.v. *verbo, parola*: *rič, beseda, besida, besjeda, slovo*.

Valjalo bi istražiti je li turcizme kojih ima među hrvatskim riječima prvi puta zapisao Tanzlingher čuvši ih možebit od štokavskih došljaka ili su te riječi već otprije prihvaćene u hrvatskih govornika, kao primjerice s.v. *carello, guanciale di panno ripien di borra*: *yastuk*; s.v. *carello, burracciolo, col quale si burra la bocca al cesso*: *halakapak*; s.v. *eunuco, huomo castrato*: *hadum*; s.v. *fazzoletto, moccichino*: *mahrama, jagluk*; s.v. *fattoio, strumento col quale si sprema l'uliva per trarne l'oglio*: *havan*; s.v. *finestra, balcone*: *penžer*; s.v. *fumaiuolo, bocca del camino che avanza*

sopra il tetto: **ožak**; s.v. *gabbano, mantello, palandrana*: **saitina, japunža**; s.v. *manto, spezie di vestimento: simile al mantello*: **haptan, kaftan**; s.v. *ponte, edificio che si fa sopra l'acqua per poter passare, per lo più è arcato*: **čuprija**; s.v. *rete, sorte di scuffia tessuta à maglia*: **jasmak**.

Potom, koje riječi kajkavske provenijencije smatra općehrvatskima, kad uz ostale čakavske i štokavske lekseme navodi i s.v. *cardine, arpione*: **oblok**; s.v. *casa*: **hiža**; s.v. *famigliare, di casa*: **hižni**; s.v. *fanciuletto*: **otročić, otročak**; s.v. *fanculesco, da fanciullo*: **otročanski, otročki**; s.v. *fanciulezza, puerizia*: **otroččstvo, otroččanstvo**; s.v. *fata*: **copernica**; s.v. *fattura, malia, stregaria*: **coprija**; s.v. *fumore, far fummo*: **kuriti**.

Nedvojbeno je da se Tanzlingher potvrđuje i kao tvorac novih riječi, tako s.v. *base, sostegno, piede della colonna* nalazimo nazive: **temeljnica, stojalo, podstavak, glježna, plesna, podstup**, dok za *laberinto, luogo pieno di vie intrigate*: **zabasaj, zapletanj**. Vjerojatno je njegova tvorba leksema **prozvaka, dozvaka, prizvaka**, uz ostale uobičajene glagolske imenice: **zvanje, pozvanje, prizvanje, nazivanje, zovanje, dozivanje**, s.v. *chiamata, te odježariti, izježariti* s.v. *diricciare, cavar le castagne da ricci*. No budući da je riječ o rječniku s kraja 17. stoljeća, u njemu ćemo naći i određeni broj danas ugašenih riječi, a koje su nekada bile normalno u uporabi; to su primjerice leksemi **hvast** i **očaš**, koji se ravnopravno navode uz *rep* i *tertica* s.v. *coda*. Pokazuje i opuštenost u izražavanju afektivnih riječi, tako za *chiachierata* donosi niz slikovitih sinonima: **sfrakačnica, diplarija, tlapnja, tepatija, bljuzgarija, šepljuskarija**, a za glagol *chiachierare*: **bljuzgati, diplati, tepati, tlapiti, veleričiti**.

Na temelju riječi iz klasičnog latiniteta najbolje se vidi sklonost pisca uporabi ili tvorbi domaćih ili prihvaćanje internacionalnih riječi koje su, uostalom, i danas u uporabi. Jednako kao i Vitezović, Tanzlingher apsolutno nastoji tvoriti domaće ekvivalente, pa čak i nekoliko njih. Tako primjerice s.v. *etica* navodi **mudroljupstvina, mudroljubnost**; s.v. *filosofia*: **ljupkamudrost, mudroljupstvo, motrija, naravčina, ljubomudrija, naravnamudrost**; s.v. *metafora*: **inokažica, podrječka, prenesa, prilikovanje**, a za *metaforizzare* donosi **inokažati, podrječkati, prilikovati**.

Već kratak uvid u rukopis L ukazuje na velik broj riječi iz crkvenoslavenske nabožne literature, kao npr. **blagodara, blagorodnost** (s.v. *generosità* i *generoso*); **ljubohodno, ljubohodski, ljubohodstvo** (s.v. *famigliamente*); **blagodarnik** (s.v. *largitore*); **kripljenje, ukripljenje, utvrdjenje, pokripljenje** (s.v. *confortazione*).

Ovdje smo tek načeli njegov leksik pa stoga ostaju otvorena brojna pitanja: koje je riječi Tanzlingher direktno preuzimao od hrvatskih leksikografa Vrančića, Mikalje i Habdelića? Koliki je udio riječi koje bismo svrstali u govorni jezik njegova doba? Koje su riječi samo njegova *kreacija*, odnosno koliko se upuštao — osjećajući kao i Vitezović tvorbene potencijale materinskoga jezika bez čvrstoga standarda — u tvorbu novih riječi koje će obogatiti

hrvatski jezik kojega je shvaćao kao jedan jezik za kontinentalno i priobalno područje tadašnje Hrvatske?

5. Grafija²⁶

Što bismo mogli u najkraćim crtama reći o njegovoj grafiji? Kad usporedimo grafiju u sva tri poznata primjerka rječnika ustanovljujemo da se rukopis znatno razlikuje od rječnika do rječnika i da grafemi nisu usustavljeni, kao što je to, primjerice, u Vitezovićevu *Lexicon Latino-Illyricum*.

Ovdje ćemo se ograničiti na prikaz grafije u rječniku L. Čitanje rječnika otežava činjenica što on nema uvijek isti grafem za određeni fonem, već jedan grafem služi za bilježenje i do dva fonema, ili čak četiri grafije označavaju jedan fonem. To ne predstavlja poteškoću kod poznatih ili prozirnih riječi, ali ako nađemo na neprozirne ili danas nepoznate riječi vrlo ćemo lako doći u dvojbu u čitanju određenih fonema. Za razliku od njega, Vitezović ima apsolutno pouzdanu grafiju gdje svaki fonem ima svoj grafem.

Za foneme /c/ i /č/ ima isti grafem *ç*, ali dodatno, pod utjecajem talijanske grafije na nekim mjestima fonem /č/ piše i kao *c + ij*. Za foneme /s/ i /š/ ima iste grafeme *s* i *sc*, jedino što grafija *sc* ispred *i* i palatala *lj*, *nj* može biti i fonem /š/. Etimološko kratko /i/ bilježi grafemom *i*, a dugo kao *ij* (npr. *splesti*, *zvirinna* : *prijiskati*). Fonem /j/ na početku riječi bilježi *y*, inače grafemskim slijedom *ij*. Grafiju *ij* upotrebljava i u označavanju refleksa *e*. Naime, on ima ikavske i jekavke reflekske jata, tj. *i* i *je*, što se vidi i u grafiji, npr. *dillo* : *dijelo*, *pisma* : *pjesma*. U većini primjera vidi se razlikovanje dugog ikavskog refleksa koji piše *ij* i kratkog ikavskog refleksa koji piše *i*, npr. *zviyr* : *zvirinna*, *ukrijpiti* : *dillovanije*, iako se i za kratki refleks jata može naći grafija *ij*: *grijscnik*, *pjovanije*.

Zanimljivo je da se za Tanzlingherovo bilježenje jezičnih osobina može pretpostaviti bilježenje cakavizama, čemu u prilog govore parovi leksema bilježeni različitom grafijom za /ž/ i /z/, tj /ž/ bilježi grafijom *x*, a /z/ – *z*: *koziça* – *koxiça* (s.v. *coticella*), *zaakan* – *xaakan*, *krijx* – *krijz* (s.v. *croce*), *xena* – *zena* (s.v. *donna*), *xenski* – *zenski* (s.v. *effeminamente*). Može se pretpostaviti da par *hixgni* – *hizni* sugerira istu pojavu, iako ima više leksema istoga korijena s grafijom *z* za koje je teško pretpostaviti da je u njima uvijek riječ o fonemu /z/. To su *hiza*, *hizica*, *hizina*, *hizna*. Njima se pridružuju i kajkavizmi *birsaziti*, *birsazen*, u kojime se svima očekuje fonem /ž/. Obratan je slučaj s leksemima u kojima se normalno očekuje fonem /z/, a grafija je *x*, npr. *oduxeto*, *oduximan*, *oduximano* (s.v. *diminuito*), *izvexan*, *odveexan*, *razveexan* (s.v. *disciolto*).

U tablici 1 donosi se grafija s odgovarajućim fonemom i primjerima, a u tablici 2 daje se pregled tako izdvojenih fonema i fonemskih slijedova.²⁷

²⁶ Ovom prilikom zahvaljujem kolegici dr. Vesni Zečević na pomoći pri razvrstavanju fonema i rješavanju nekih spornih grafija (N.V.).

²⁷ Svjesni smo da će se konačni sud o Tanzlingherovoj grafiji i o mnogim neujednačenostima moći donijeti tek kad rječnik bude cjelovito računalno upisan i pročitano.

Tablica 1

Grafija	Fonem	Primjeri
ç	/c/	çelijvati, glumaaç, oppattiça, otroçaç
	/č/	baçvar, naruçitegl, obloçich, otroçaç, razluuçen
c (ispred ij)	/č/	macija metva
ch, chij, cch, cchij	/č/	bijelocchija, kablich, kucchica, plecchija, svru chijen
gij, g (ispred i)	/d/	gijopot, rijgi
	/g/	glavaarstvo, proogon, izgon, çiligh, bilijegh, ughglijen
ij	/j/	bleeijavaç, leluijav, voijevati, zakusglijaij
	/i/	mijssal, pritijskati, smijren
	slijed /ji/	dijvij, koj
	slijed /ij/	baldrijan, metrija, zijatti
ij (< ě)	/i/	brijs, grijh, lijnost, lij, sclijp
ij (< ě)	/i/	grijscnik, pijvanije, vijdro
ij(e) (< ě)	/je/	bilijegh, blijetva (~blijtva), brijeest (~brijs), dijello (~dillo), grijeescnik, lijeen (~lijnost), lijeer (~lijr), pijesma (~pisma), pijevanije (~pijvanije), plijessijv, posclije, sclijleep (~sclijp), vijeçno (~viçno), zvijerinna
i	/i/ (< ě, ě)	obljiti, osclabbiti, splesti, ukrijpiti, zvirinna; dillo, viçno, pisma
	/j/	taaino, voiskovatti, zaviçaaainost
y (na poč. riječi)	/j/	yaak, yednosobstni, yesti, yestvo, yestvina, yosc
gl, glij	/j/	naruçitegl, pahagl, poravitegl, bglijuzgavaç, kgljijun, glijubav, glijuuglijati, natopglijen, prijazglijv, toglijaga, zakusglijaij
gn, gnij	/ń/	mohugna, mohuugnçichi, poomgnivo, trescgnija
s, ss	/s/	naastanak, ostanak, skončan, poslunxnik, bessiditi, bessediti, krassan, pokglissariça, vesselo
	/š/	sibba, skijglijast, skrijpati, skodda, skodni, prikospotno, izkussanije, uprassanije

sc (ispred i, gn)	/s/ /š/	osclabbits, odasclatti, çescvinna, sclaaast kroscgna, neposluscati, neposluscno, okoliscitti, postrasçiti, pusctosceenije, pustoscitti, trescgनिया
z	/z/ /žl (?)	urazumitti, veez, zakuup hiza, hizica, hizina, hizna, hizica, peenzer, birsaziti, birsazen
x	/ž/ /zl (?)	duuxno, luxnica, vlaxen, xeeegno oduxeto, oduximan, izvexan, xeeqlije
dij	/dj/	oskoddijen, pridzidije, rodijeen, zaavidijen, zaavidijenije
lij	/lj/?	bilijegh, blijetvina, lilijan, mastilije, velijeenije, tuulijenije
nij	/nj/	dillovanije, dugovaanije, golubijnjak, laskanije, luupanije, puustnijak, rabbotaanije
tij	/tj/	obratijak, oxalosctijenije
ar, er	/r/	barzo, çarkva, çarkvenik, parst, skarbiti, vodokarstije

Tablica 2

Fonem	Grafija	Primjeri
/ç/	ç	baçviçça, oppattiça, otroçaç
/ç/	ç, c (ispred ij)	baçvar, macija meta, otroçaç
/ç/	ch, cchij, cch, cchij	nizocchno, svruchijen, vozniçich
/đ/	gij, g (ispred i)	gijoput, rijgi
/g/	g, gh	bilijegh, ciligh, glavaarstvo
/i/	i, ij	grijscnik, pripravno, vijdro, vrijeme
/i/	i	oblijtiti, splesti
	ij (< ě)	grijscnik, pijvanije, vijdro
/i/	ij	pritijskati, smijren
/i/	ij (< ě)	brijst, grijh, linost, lij, sclijp
/j/	y (na poč. riječi), i	yesti, yosc, taaino, zaviçaainost
/je/	ije (< ě)	dijelo, grijeescnik, pijesma
/lj/	glj, gl (na kr. riječi)	gljibav, kgljijun, naruçitegl, pahagl

/ń/	gn, gnij	mohugna, trescgnija
/š/	s, sc (ispred i, gn)	okoliscitti, siba, skijglijast, trescgnija
/z/	z, x (?)	birsazen, hiza, hizna, urazumiti, zakup
/ž/	x, z (?)	luxnića, oduxeto, vlaxen, xeeглиje
/dj/	dij	zaavidijen, zaavidijenije
/ij/	ji	dijvij, koij
/ji/	ij	baldrijan, metrija, zijati
/lj/	lij?	blijetva
/nj/	nij	činijenije, dillovanije
/tj/	tij	obratijak
/ɛ/	ar, er	čarkva, harzitti, herzatti

6. Zaključak

Sve su to tek načeta pitanja na koja će buduća istraživanja njegovih rukopisa dati cjelovitiji odgovor, nadasve onaj o mjestu što ga Ivan Tanzlingher Zanotti zauzima u dugome lancu hrvatske leksikografije i baciti novo svjetlo na dosadašnja znanja o hrvatskome jeziku druge polovice 17. i prve polovice 18. stoljeća. Stoga smatramo da taj talijansko-hrvatski rukopisni rječnik zavređuje osobitu pozornost hrvatske leksikografske i znanstvene javnosti i daljnji rad na njegovu ispisu i pripremi toga djela za tisak.

Literatura

- Bibliotheca Heberiana. Codices Manuscripti.* Catalogue of the Library of the late Richard Heber, Esq. [London 1836] Part XI.
- Birnbaum, Henrik, Peter Rehder u.a. (Hrsg.). 1977. *The New York Missal. An early 15th-Century Croato-Glagolitic Manuscript.* Part 1: Facsimile Text with an Introduction by Henrik Birnbaum. München, Zagreb 1977. (Sagners Slavistische Sammlung, 3). Part 2: Critical edition by Eve-Marie Schmidt-Deeg. München 1994 (Sagners Slavistische Sammlung 22)
- Catalogue of the extraordinary, curious, and extensive collection of manuscripts of the Late Earl of Guilford ... sold by auction, by Mr. Evans, at his house, No. 93, Pall Mall, on Wednesday, December 8, and four following Days, Sunday excepted.* [London] 1830.
- Corin, Andrew R. 1991. *The New York Missal : a paleographic and phonetic analysis.* Columbus, Ohio.
- Earl of Guilford's Catalogue of Books and Manuscripts.* [British Museum Library, Additional Manuscript 8220]
- Ferrari Cupilli, Giuseppe. 1861. Della vita e degli scritti di Giovanni Tanzlingher Zanotti Canonico Zaratino. *Annuario dalmatico* (Split) 2(1861), 77–103.
- Lee, Sidney (ed.): *Dictionary of National Biography.* Vol. 41. London 1895. Str. 164–166.

- Marchiori, Jolanda. 1959. Note al Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi italiano, illirico e latino del 1704 di Giovanni Tanzlingher Zanotti. *Atti e memorie dell' Accademia Patavina di Scienze, Lettere ed Arti*, Parte 3, *Memorie della Classi di Scienze Morali, Lettere ed Arti*, Vol. 72, 19–50.
- Markotić, Vladimir. 1971. Manuscripts referring to Croatia in the British Museum in London, *Radovi hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu* 3–4, 263–292.
- Matić, Tomo. 1953. Prva redakcija Tanzlingherova rječnika. *Rad JAZU* 293, 253–279.
- Munby, A.N.L. 1954. *The formation of the Phillipps Library up to the year 1840*. Cambridge.
- Partridge, Monica 1975. An English Eccentric and some Slavs and Slavists. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 21(1975), 202–213.
- Partridge, Monica. 1996. Jernej Kopitar and Frederick North, Fifth Earl of Guilford, u knj. *Kopitarjev zbornik*. Mednarodni simpozij v Ljubljani. 29. junij do 1. julij 1994. Jernej Kopitar in njegova doba. Simpozij ob stopenedesetletnici njegove smrti. — Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Znanstveni inštitut. Str. 277–283.
- Ricci (de) Seymour. 1930. *English collectors of Books and Manuscripts (1530–1930) and their marks of ownership*. Cambridge.
- Urlič, Šime. 1907. Ivan Tanzlingher-Zanotti i njegove pjesme. *Grada za povijest književnosti hrvatske* 5, 41–76

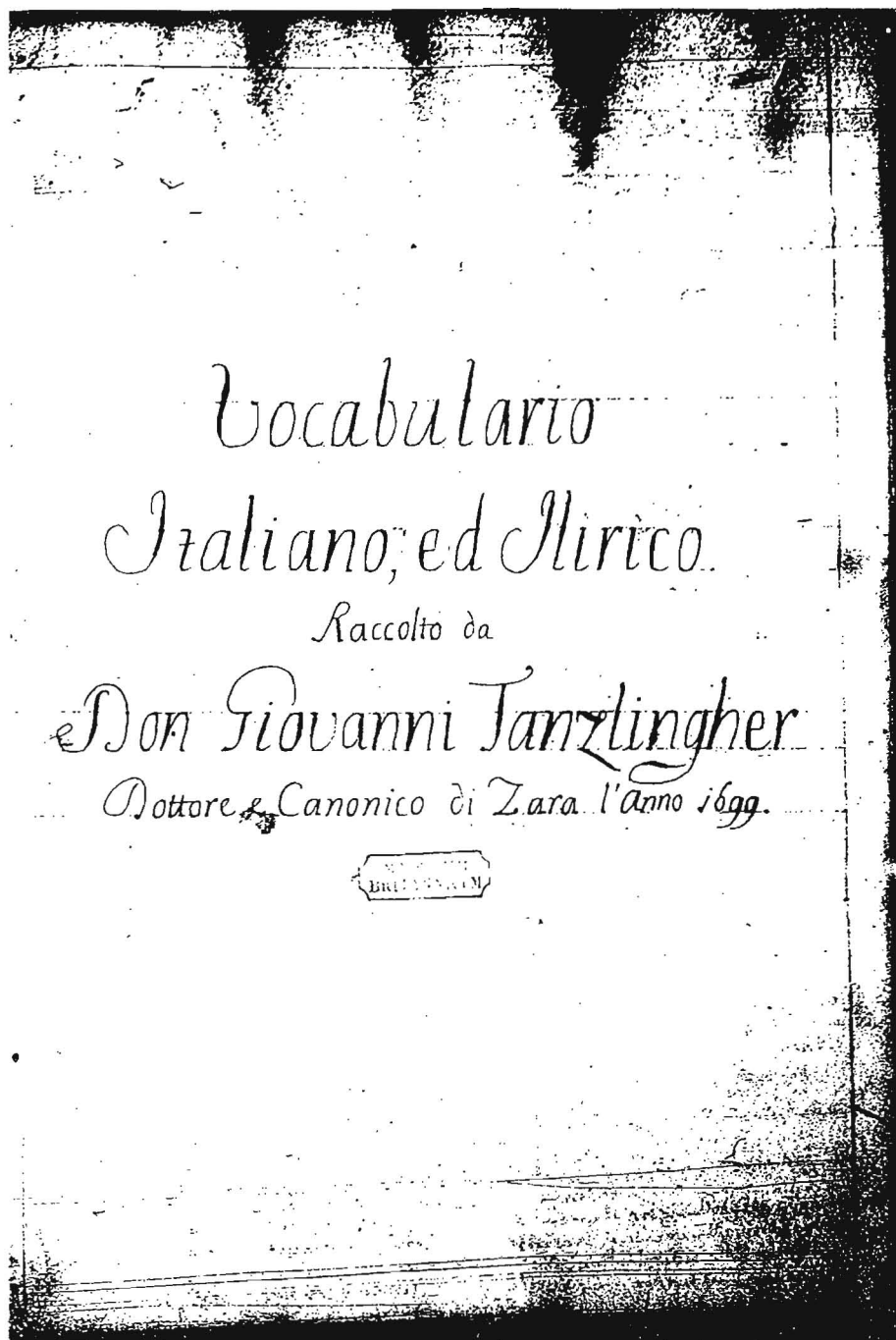
Ein unbekanntes Wörterbuch des Ivan Tanzlingher Zanotti

Zusammenfassung

Das handschriftliche Wörterbuch des Kanonikers zu Zadar Ivan Tanzlingher Zanotti aus dem Jahr 1699, welches in der älteren Literatur ungenannt bleibt und von dem aus der neueren Literatur nur bekannt ist, daß es in der British Museum Library zu London aufbewahrt wird, ist der kroatischen Öffentlichkeit unbekannt. In der vorliegenden Arbeit werden die Herkunft und die Besitzerwechsel der Handschrift untersucht, und der Frage nachgegangen, ob drei oder sogar vier Redaktionen der Wörterbücher Tanzlinghers existieren. Die kroatische Seite dieses umfangreichen Wörterbuches enthält Lexik aus allen drei kroatischen Dialekten, welche der Autor nicht nur aus der eigenen Kenntnis der Sprachgebrauchsverhältnisse heraus, sondern auch aus ihm zur Verfügung stehenden Wörterbüchern und literarischen Werken gesammelt hat. In der Arbeit werden ferner die Graphie und die elementaren Merkmale der gesammelten Lexik beschrieben.

Ključne riječi: povijesna leksikografija, rukopisni rječnik, Ivan Tanzlingher Zanotti

Key words: historical lexicography, manuscript dictionary, Ivan Tanzlingher Zanotti

Sl. 1. Naslovna stranica Tanzlingherova talijansko-hrvatskoga rječnika

<p>China, <i>indianato, pegato, curvo, bago</i> — Pijgnhut. Ughnat. Saghnut. Paganbas. Paganbat. P. tadjila. Naghnut. Naktlonjen. Naktvieuu. Naktvieuu.</p> <p>Chinana, <i>quinana, anoko de li corve, ala gigna</i> — Obidualija. Paayten.</p> <p>Chinua, <i>china china</i> — Kuočka.</p> <p>Chioceave, <i>de fa la china</i> — Kvočati. Kvočanije.</p> <p>Chiodo — Čavos. Čaval. Kijlin.</p> <p>Chiofo <i>piccolo</i> — Čaavlat. Čaavlich.</p> <p>Chiova, <i>capelli del capo, Capokanava</i> — Kosse. Pami. Vulaasi. Vulaasi.</p> <p>Chiosa, <i>inteyvute, di chianam</i> — Xoička. D. mačenije. Razbijtečenije. Protomačenije. Istomačenije.</p> <p>Chigave, <i>inteyvute di chianave, epove</i> — Xoičkati. Domačiti. Protomačiti. Razbijtečiti. Istomačiti.</p> <p>Chigavve, <i>de chiga</i> — Xoičak. Domačnik. Protomačnik. Istomačnik.</p> <p>Chigro, <i>convento</i> — Zaavov. Kloostar. Kijl.</p> <p>Chivavava, <i>puvava de li fa el chivo a cavati</i> — Čavlo vavtšina. Čavlojavovina.</p> <p>Chivava, <i>gova de li mani</i> — Zaavka. Zglabka. Zglavka.</p> <p>Chivintana, <i>spjeje di palo</i> — Rečda.</p> <p>Chivomanzja — Rakvoneet.</p> <p>Chivurga, <i>vedi Cervia</i>.</p> <p>Chivava, <i>strum: vito</i> — Sustazza. Dujla. Bronzela.</p> <p>Chivave, <i>tervave</i> — Zavraviti. Zavraviti.</p> <p>Chivave, <i>tervave ciondando</i> — Okvaxziti. Objavtati. Objavtiti. Zavraxziti. Objavtiti. Objavtiti. Objavtiti.</p> <p>Chivave, <i>tervave raucgliando</i> — Sabirvati.</p> <p>Chivave, <i>tervave abavayando</i> — Priprijiti. Priprijevati. Zanjijiti.</p> <p>Chivave, <i>qudangue</i> — Koijgodise. Doogodi. Koijse. Koijse. Svakti.</p> <p>Chiva, <i>tervaglia</i> — Zaavov. Ogvrada. Obgrada.</p> <p>Chivo, <i>luogo dove si ciondano</i> — Zavravene. Obgradičeno. Okvuvneno. Obgrada. Ogvrada.</p>	<p>Liakandija. Luuska. Dijzina.</p> <p>Ciancave, <i>schizave, fudave, fa boga</i> — seke, chiacavave, vanagave — Sačkati. Jhivati. Drijnčati. La. Kandijati. Luuskati. Drijnčiti.</p> <p>Ciancave, <i>kuomo de ciancia</i> — Histar. Čaandvav. Jezizgnak. Z. novitav. Bgljuzgavar. Jegglijav. Utkavar. Drijnčavar. Čjavovnik.</p> <p>Ciamarella, <i>strum? musicale simile alla cona nuova</i> — Dijpla. Diple. Suvralle. Slavijchi.</p> <p>Cialla, <i>chiacchera</i> — Paayntka. Bgljuzgava. Čeporra. Drijnča. Luuska. Zakačdia.</p> <p>Cialuse, <i>che cialla</i> — Duvovcin. Luuskar. Bgljuzgavar. Drijnčavar. Čavdvaav. Čaandvav. Jegglijav. Paayntkavar.</p> <p>Cialvave — Kvočkotati. Soojkati. Kuvati. Kuvati. Paayntkati. Hytaaviti. Drijnčati. Praznoglavit. Ujaviti.</p> <p>Ciacheduno, <i>ognuno</i> — Svakti. Svakti.</p> <p>Ciavavave, <i>whibave</i> — Saavati. Pajkaavati. Dijbati. Povavajati. Lijn. Svati. Kaagliciti. Innačiti. Dru. gojavčiti.</p> <p>Cibave, <i>dove il cibo, nutrive</i> — Javti. Javtkinovati. Blagovati. Kuusvati. Pjavti. Najitvati. Zalaugati. Hraaviti. Doiti. Nakhkaviti. Jovitti. Doiti.</p> <p>Cibavi — Najitvije. Najitvije. Najitvije. Zalaugavije. Nakhkavije. Jovitvije. Nakhkavije.</p> <p>Cibato — Najitvitan. Litt. Nakhkavitan.</p> <p>Cibo, <i>vivanda</i> — Javto. Javtkovija. Javtina. Bjavno. Hraavo. Javtovina. Pjavt. Karma. Obvok. Javtojka. Javtak. Smook. Blagovanije.</p> <p>Ciborio, <i>quel vaso che sta in sul principio al tavolo dove si tiene l'acqua convevata</i> — hadblytrich. Nakhkavtrich.</p> <p>Ciborio <i>vajava piccolo dove si tiene l'acqua convevata</i> — Uud. Blytar.</p> <p>Ciborio, <i>tabornavolo piccolo Capavata, nella quale si drijnava e convava</i></p>
---	--

Sl. 2. Stranica 100. Tanzlingherova talijansko-hrvatskoga rječnika

